

Kritika

könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv

Utasi Csaba

A sietség ára

Koncz István összegyűjtött versei. Szerkesztette és az utószót írta Toldi Éva.
A verseket Virág Ibolya gyűjtötte össze. zEtna, Zenta, 2005

Csaknem tíz éve már, hogy az *Ex Symposion* tematikus számmal tiszteltett Koncz István írásművészete előtt. A szerkesztők, bár sejtették, hogy munkájuk nyomán a költő műve aligha válik a kánon szerves részévé, nemcsak arra ügyeltek, hogy Koncz István világát minél több esszé, tanulmány segítségével világítsák meg, hanem arra is, hogy az olvasó, elsősorban az irodalmunkat nemigen ismerő magyarországi olvasó számára hozzáférhetővé tegyék összegyűjtött verseit. Így aztán az *Átértékelés* (1969) és az *Ellen-máglya* (1987) című kötetben olvasható szövegek mellett közreadták a csak lapokban és folyóiratokban megjelent, illetve publikálatlan verseket is.

A teljességre törő, de azt el nem érő gyűjtemény plasztikusan érzékeltette a Koncz István-i költészet alakulástörténetének főbb erővonalait. Láthatóvá vált, amint a tizenéves ifjú lázadón széttekint környezetében, s dacos öntudattal bejelenti, hogy a lehúzó parlag ellenében fölkészült az értékteremtés feladatára. Versbeszéde ekkor még a klasszikus modernség poétikai megoldásait mutatta föl, nem sokkal később, az ötvenes évek végén azonban, amikor a lírai én már *homo moralis*nak nevezte magát, költészetében mindinkább előtérbe kerültek az ember esélyeit latolgató, létkérdésekkel vívódó, sajátos nyelvi „repedezettség”-ről tanúskodó szövegek, melyekben a gondolat elindul valamely irányban, fontos, nemegyszer önálló versnek is tekinthető információig jut el, a következő pillanatban azonban az eszmélkedés fonala megszakad, újabb információk tolnak előtérbe, a folytonosságot beékelődő szintagmák és tagmondatok törik meg, úgyhogy a vers végül ezeknek az egymásba fonódó, egymást kiegészítő fragmentumoknak, kisebb közléseg-

ségeknél interakciójában valósul meg. A gyűjtemény emellett azt a hosszan tartó folyamatot is láthatóvá tette, melynek során a későmodern költészet felé haladó lírai alany pozíciója viszonylagossá vált, az adott világ jelenségeit mind kevésbé tudta összeegyeztetni, a nyelvbe vetett bizalma pedig végérvényesen megrendült. S miközben az olvasó az emlékezetes, kötetben meg nem jelent kései versek nyomába szegődve a *Háromszor kértem* című utolsó versig is eljutott, amelyben búcsúzkodón még egyszer föllobban a konczi értelem, abban a meggyőződésben tehette le a folyóiratszámot, hogy változatlanul fontos költéssel állunk szemben.

Ilyen előzmények után jelent meg nemrégiben Zentán könyv alakban is Koncz István költői opusa. Bár az összegyűjtött versek valójában mindig is kötetbe kívánczognak, a kis formátumú, műszakilag igényesen megmunkált, finomabb sárgás papírra nyomtatott könyv meglepetést okozott, s nyomban felvetette a kérdést, hogy a költő halála utáni csaknem egy évtizedben kerültek-e elő újabb versek a hagyatékból, s ha igen, milyen szerkesztői megfontolások rendezték el végül az összegyűjtött anyagot.

Már az első lapozgatás során kitűnt, hogy Virág Ibolya számos olyan ismeretlen verset, vázlatot, töredéket talált, amelynek esztétikai hírértéke kisebb ugyan, mint az életmű gerincét alkotó verseké, de amelyeket a Koncz-kutatás aligha kerülhet meg ezután. Ugyanakkor szembetűnt az is, hogy a kötet nagyrészt az *Ex Symposion*-ban alkalmazott szerkesztési elveket követi. Itt is az *Átértékelés* és az *Ellen-máglya* nagy tömbjei állnak elől, majd a csak lapokban, folyóiratokban megjelent versek ciklusa következik, végül pedig a hagyatékból előkerült publikálatlan szövegek zárják a kiadványt. Ez az elrendezés, amely már az *Ex Symposion* vállalkozását is zavarkeltővé tette, hiányérzetet vált ki, elsősorban azért, mert Koncz Istvánnak életében nem kettő, hanem három kötete jelent meg. Az *Átértékelés* és az *Ellen-máglya* közé „ékelődve”, Végel László válogatásában és utószavával, a belgrádi Narodna knjigánál 1978-ban *Pesme–Verse*k címmel testes kétnyelvű könyve jelent meg, amelyről mind a folyóirat, mind a zentai gyűjtemény istápolói mélyen hallgatnak. Föltehetőleg nem azért, mert nem tudnak róla, hanem mert erre a közbülső kötetre az anyagelrendezés választott koncepciója nem alkalmazható. Végel László ugyanis *nyolc* vers kivételével áttemelte a kötetbe az *Átértékelést*, ugyanakkor azonban *harminchét* olyan újabb verset is besorolt, amely csaknem tíz év után bukkan majd föl az *Ellen-máglyában*. A kötet anyagát tehát fölösleges ismétlődések nélkül semmiképpen sem lehetett újraközölni, ez azonban nem elegendő ok arra, hogy ne vegyünk tudomást róla.

Nyilvánvalóan látszik, hogy a megnyugtató megoldás az lehetett volna, ha a sajnálatos módon elmaradt jegyzetapparátus mindhárom kötet könyvészeti adatait és tartalomjegyzékét ismertetné. Így magukat a verseket, a kötetek szerkezetétől függetlenül, közzétételük időrendjében lehetett volna besorolni, úgyszintén a jegyzetekben tisztázva persze, hogy mikor és hol jelentek meg.

Ez az eljárás, amellyel hogy áttekinthetően feltérképezte volna a konczi költészet alakulásának, változásainak állomásait, egyúttal kiküszöbölhette volna azt az *Ex Symposion*ból automatikusan átvett, már-már képtelenséget súroló ellentmondásos megoldást, amelynek jegyében a szerkesztő a csak lapokban, folyóiratokban publikált versek megjelenésére vonatkozó adatokat következetesen közli, a kötetekben olvasható, végső fokon mégiscsak fontosabb versek esetében viszont ugyanezt elmulasztja megtenni. Arról nem is szólva, hogy ezeknek a végső fokon „idegen”, mert a versek végére *utólagosan* odaszerezelt adatoknak is az el nem készült jegyzetapparátusban lenne a helyük.

A kötet globális struktúráját meghatározó hézagok arra engednek következtetni, hogy a szerkesztés munkálatai súlyos időzavarban folytak. Hogy mennyire így lehetett, azt a kötet „alacsonyabb” szintjein megfigyelhető különös melléfogások is bizonyítják. Hadd említsek közülük néhányat. *Kötetben meg nem jelent versek (1956–1997)* hangzik a harmadik verstömb címe, elég azonban a megfelelő helyen föllapozni a könyvet, s máris kiderül, hogy a tömb első versét, a *Parlagont* 1955. január 28-án publikálta az *Ifjúság*. Ugyanabban a ciklusban olvashatjuk a *Dilettáns* című verset, amely véletlenül sem csupán az *Új Symposion* 100. számában jelent meg, mint a gyűjtemény sugallja, hanem a kétnyelvű verseskönyvben is. Az *Ex Symposion* érintett számában, a kötetben meg nem jelent versek között, két olyannal is találkozhatunk (*Az árnyék félelmetességei; Zarathusztra az Aranyszarv-öbölben*), amely menet közben szórén-szálán eltűnt. A *Versek, töredékek, vázlatok a hagyatékból* című záróciklus *kilenc* olyan verset is közöl, amellyel az *Ex Symposion*ban ismerkedhettünk annak idején. Ezek a versek 1997-ben csakugyan hagyatékból előkerültek számítottak, de mert megjelentek, helyük ma már mindenképp a harmadik ciklusban volna.

Az iménti példaknál is kínosabb pillanatokat okoz azonban egy vers alcíme. Koncz Istvánt, nem tudni pontosan, a pálya mely szakaszában, élénken foglalkoztatta Petőfi költészete. Egyik verse fölött *Petőfi Sándor „Az őrült”* cím látható, amelyet, az eredeti költemény keletkezésének helyére és idejére utalva, a következő alcím told meg: *Soltszentmárton, 1846. január*. Nem firtatnám, hogy honnan és miként került a vers élére ez a nem létező helységnev. Azt azonban biztosra veszem, hogy Koncz István tudván tudta: Szalkszentmártonról van szó, ahol a költő 1845–46-ban lakott, számos verset vetve papírra.

Félreértés ne essék, ezeket az észrevételeket korántsem valamiféle túlzó szigor mondatja velem. Sorrávételiükre nem a kritikai kiadások tényfeltáró, rendteremtő alapossága késztet, hanem az, hogy Koncz István költészetének súlya jóval nagyobb annál a szellemi erőfeszítésnél, amely e költészet gondozására vállalkozott. Voltaképp nem más, ez az aránytalanság az igazán sajnálatos, gondolom hát, miközben a tetszetős kis könyvet jól látható helyre teszem a könyvespolcon.